

SAMTALEOPPLEGG TIL FILMER

KORT OM MARTIN LUTHERS TID

Her følger et kort avsnitt om tiden da Martin Luther levde. Da Luther ble født, var det nye verdensbildet med solen i sentrum i ferd med å slå igjennom. Også verden var i stor endring. I Luthers levetid oppdaget Columbus Amerika (1492), spanjolene erobret Aztekerriket (1520) og Inkariket (1533), Vasco da Gama fant sjøveien til India (1498) og Magellan seilte rundt jorda (1521). Dette var altså en tid med europeisk ekspansjon og stadig nye oppdagelser. Parallelt med dette nådde Det osmanske riket på 1500-tallet sin største utstrekning, og Konstantinopel var den største byen i Europa. Det største riket i Europa var det tysk-romerske. Karl V ble keiser for dette i 1519 og var i tillegg konge av Spania, som både inkluderte dagens Belgia og erobrede områder i den nye verden. Keiseren som Luther møtte i Worms i 1521, var altså Europas største hersker.

En hendelse som ofte knyttes til reformasjonen, er Johann Gutenbergs utvikling av boktrykkerkunsten i rundt 1450. Denne gjorde det mulig for Luther og hans likesinnede å masseprodusere korte tekster som "vanlige folk" kunne kjøpe og lese. Luther levde også samtidig med kunstnerne Leonardo da Vinci og Michelangelo, som har malt noen av verdens mest kjente bilder.

KORT OM MARTIN LUTHER

Martin Luther ble født 10. november 1483 og døde 18. februar 1546. Faren til Luther ønsket at han skulle bli jurist. Men under et tordenvær lovet Luther å bli munk dersom han overlevde. Han avbrøt jusstudiene og holdt løftet. Luther ble augustiner munk, tok doktorgrad i teologi og underviste i filosofi. Som sjelesørger i samtale med mennesker så Luther hvordan mennesker kjøpte avlatsbrev av kirken for at slektninger skulle slippe ut av skjærsilden. Avlatshandelen toppet seg i forbindelse med allehelgensdag 31. oktober 1517. Luther skrev da 95 teser som kritiserte avlatshandelen slik den ble praktisert. Tesene ble trykket og spredt over hele Tyskland, riktignok mot Luthers vilje. Denne kirkekritikken var starten på Luthers konflikt med den katolske kirken.

Den såkalte "tårnoplevelsen" er et avgjørende punkt for Luther. Den handlet om at han oppdaget at Paulus sine ord i Romerne 1,17 kunne bety at Gud hadde gjort han rettferdig, ikke at han trengte å bli rettferdig for å være godtatt av Gud. Etter dette ble Luther svært opptatt av at kristen tro ikke handlet om å gjøre seg fortjent til Guds nåde, men om å ta imot den gratis.

I 1521 oversatt Luther hele Bibelen til tysk for at alle tyskere skulle kunne lese bibeltekstene på sitt eget språk. Som regel var Bibelen blitt lest på latin, kirkens språk. Den tyske Bibelen ble en kjempesuksess, og den bidro til å forme det tyske språket. For å gjøre kristen tro forståelig for folket diktet Luther også en rekke salmetekster på melodier fra tyske drikkeviser.

Luther hadde også mange problematiske sider: Han var sterkt kritisk til jødedommen som religion, noe som ble brukt av nazistene som begrunnelse for jødeforfølgelser. Han godtok at den tyske fyrsten Philipp av Hessen fikk to koner, trolig fordi Luther trengte hans støtte. Luther støttet også hekseforfølgelser, som riktignok var lite utbredt før på 1600-tallet.

FILM 1: MOT

Tid: Inntil 60 minutter. Bygg opp samlingen med et utvalg av følgende elementer:

- «Diktatoren»: 15 min.
- Se filmen: 3 min.
- Bakgrunn for filmen: 5 min.
- Se eventuelt filmen om igjen: 3 min.
- Spørsmål til samtale: 10-20 min.
- Bilder og avstemning: 10 min.
- Mer i bibeltekster: 5 min.
- Se filmen: 3 min.

Rom: Mulighet for bevegelse og for å sitte i ring.

Antall deltakere: Best egnet for 5 til 30.

Utstyr:

- Utstyr for visning av film for alle deltakerne.
- En kopi av skjema til hver deltaker.
- Penn til hver deltaker.
- Godteri eller annet gode som kan deles ut til deltakerne under øvelsen «Diktatoren».
- Enten utskrift av bilder til presentasjon (se nedenfor) eller datamaskin og projektor for visning av bildene på veggen.

Innledning til lederen

Denne samlingen handler om verdier, meninger og mot. Deltakerne introduseres for tenkning rundt dette, og de blir kjent med Luthers samvittighet og mot i konflikten med pavekirken. Samlingen kan tilpasses alder og nivå på deltakerne. Med unntak av filmvisningen er ingen av elementene i samlingen absolutt nødvendige for å gjennomføre den. Gå igjennom samlingen på forhånd og velg ut hvilke elementer du vil bruke ut fra deltakerne og hvor mye tid dere har til rådighet.

Innledning til deltakerne

Alle mennesker har verdier. Mange av verdiene tenker vi sjelden over, og vi trenger ikke å begrunne dem. De bare ligger der. Men noen ganger settes verdier på prøve. Vi blir presset på om vi vil stå for det vi mener eller forkaste det. Hva skal til for å stå for noe? Hvor mye er

du og jeg villige til å ofre for å kjempe for det som er rett? Det skal vi utforske sammen i denne timen.

«Diktatoren»

I denne øvelsen skal deltakerne få kjenne på hvordan det er å betale en pris for å stå ved sine meninger og verdier. Prisen skal ikke være høy, det handler om å forsake en godteribit eller et lignende gode. Samtidig får deltakerne kjenne på hvordan det er å bli nektet et gode på bakgrunn av «feil» meninger og verdier.

Del ut skjemaet nedenfor til alle deltakerne. Skjemaet ligger som kopioriginal sist i dette dokumentet. Gi alle deltakerne en penn, og la dem få minutter til å fylle ut sitt skjema.

Vurder hvilken av følgende varianter som passer til din gruppe, avhengig av hvor stor gruppa er og hvor komfortable deltakerne er med å synliggjøre ulike meninger og verdier for hverandre:

1. Bestem deg for hva som er rett svar på hvert spørsmål. Gå rundt til deltakerne for hvert spørsmål, se på skjemaet deres og gi godteri til de som har rett svar. Unngå å vise til resten av gruppa hva den enkelte har svart.
2. Les opp én og én påstand og hør hva hver deltaker har svart. Gi de som har feil svar mulighet til å skifte mening. De som etter dette har rett svar, får en premie.
3. Be deltakerne stille seg ved siden av hverandre på en rekke. Les opp én og én påstand og la de som har et visst svar ta ett skritt fram. Gi de som har det andre svaret mulighet til å skifte mening og gå et skritt fram. Den eller de som har kommet lengst fram etter gjennomgang av alle påstandene, får hele premien.

Påstand	Enig	Uenig
Manchester United er verdens beste fotballag		
Solo er bedre enn Cola		
De 10 % rikeste i Norge bør betale mer skatt enn de gjør nå		
Politikere burde bruke mer penger på tiltak for ungdom		
Det er galt med industriell kjøttproduksjon hvor dyr lider		
Livet er hellig fra eggcelle og sædcelle smelter sammen og helt fram til døden		
Mennesker med Downs syndrom er like mye verdt som andre mennesker		
Mennesker av ulik hudfarge er like mye verdt		
Jøder er like mye verdt som andre mennesker		
Kvinner og menn er like mye verdt		
Mennesker som ikke er heterofile er like mye verdt som de som er heterofile		

Til deltakerne etter øvelsen

Tenk gjennom for deg selv i ett minutt tid: Hva hadde innvirkning på hvilket svar du ga?

Avsluttende refleksjon knyttet til denne øvelsen

I samfunnsdebatter om verdier og meninger brukes ikke godteripremier. Slik sett er øvelsen lite realistisk. Men andre goder påvirker oss. Det kan handle om sosiale goder; at vi ønsker å mene det samme som venner og familie. Eller det kan handle om tilgang til posisjoner; at vi mer eller mindre bevisst vet at vi ikke vil gjøre det godt som politiker, prest, musiker eller forfatter dersom vi går åpent ut med meninger eller verdier som bryter med flertallet. I undertrykkende regimer kan det handle om frihet fra fengsel eller om å overleve. I land som Kina, Russland og Tyrkia kan opposisjonelle bli fengslet eller drept. Også tro kan være grunnlag for straff. I Egypt blir kristne trakassert og utsatt for terrorangrep, mens muslimer i vestlige land utsettes for hets på gata og på nett.

Alt dette kan virke fremmed, men i prinsippet kunne det vært vi i Norge som ble rammet av det samme. Derfor bør vi tenke over hvor dypt egne verdier og meninger stikker. Hva om alle andre mente det motsatte av deg, ville du da skiftet mening om mennesker med Downs syndrom? Hva om du ble fryst ut av vennene dine, ville du da kunne sagt at kvinner er dummere enn menn for å få venner igjen? Hva om du ble satt i fengsel, ville du da kunne ment av jøder var mindre verdt for å komme ut av fengsel? Hva om du ble truet med dødsstraff, ville du da kunne ment at homofili var en sykdom for å redde ditt eget liv?

Se filmen

Vi har nå arbeidet med verdier, meninger og mot til å stå for dem. Vi skal nå se en kort film om en person som var truet på livet om han stod for tro, meninger og verdier.

(Her følger manus til filmen, i tilfelle du som leder ønsker å sitere fra den eller ta opp elementer av den)

1500-tallet: Kirken forkynner at skjærsilden, en rensende pine, venter alle etter døden. Kirken selger et papir som gir kortere tid i skjærsilden. Dette kalles avlatshandel. I 1517 skriver Martin Luther 95 teser som kritiserer avlatshandelen. Luther sier blant annet: Avlatsbrev er verdiløse. Gi heller pengene til de fattige¹.

Tesene spres over hele Europa. Det blir voldsom debatt. Dette er farlig, for kirken har enorm makt. Tidligere kirkekritikere har blitt brent på bål. I 1521 innkalles Luther til møte med pavens utsending i byen Worms. Utsendingen krever at Luther trekker alt tilbake.

Men Luther svarer: «Jeg verken kan eller vil tilbakekalle noe, for det er verken sikkert eller frelsebringende å gjøre noe mot ens samvittighet. Gud hjelpe meg, Amen». Luther har lest

¹ Tese 5: Paven verken kan eller vil ettergi andre straffer enn dem han har idømt etter sine egne eller kirkerettens bestemmelser. Og tese 43: Man må opplyse de kristne om at den som gir til de fattige eller låner til de nødlidende, handler riktigere enn den som kjøper avlat.

Bibelen og er overbevist: Gud ettergir skyld og straff gratis, uten avlatspapir². Luther kan ikke svikte sin samvittighet og benekte dette.

Luthers mot gjorde enormt inntrykk. Det var uhørt at ett menneske på grunn av sin samvittighet skulle stå opp mot keiser og pave. Kirken bannlyste Luther. Han ble erklært som kjetter. Men tegningen av Luther i Worms ble et av de mest spredte bildene i Europa, og i 1550 forbød den katolske kirke avlatshandelen.

Luthers mot utfordrer kirken i dag. Og Luthers mot utfordrer deg: Hva er du villig til å stå opp for? Hva er så viktig for deg at du ikke kan trues til å skifte mening?

Bakgrunn for filmen

Brukes kun dersom du som leder anser det sannsynlig som at deltakerne vil ha noen interesse for det.

Som munk og prest var Martin Luther sjelesørger i Wittenberg i årene fram mot 1517. Her møtte han mennesker som strevde med å kjøpe avlat for at slektninger skulle slippe ut av skjærsilden. I dag er skjærsilden en fremmed tanke, men for mennesker i Europa på 1500-tallet var den en del av virkeligheten. Her skulle alle renses for de syndene som de ikke hadde gjort opp for gjennom botshandlinger i løpet av livet. Avlatsselgeren Johann Tetzel brukte slagordet «Straks pengene i kisten klinger, sjelen ut av skjærsilden springer». Dette satte mennesker i en utrolig vanskelig situasjon: Burde de ikke kjøpe avlat for alle pengene sine, slik at døde foreldre, besteforeldre og barn slapp ut av den rensende ilden? Menneskers reaksjon på forkynnelsen om avlat og skjærsild gjorde dypt inntrykk på Luther.

Møtene med disse menneskene var bakgrunnen for at han skrev de 95 tesene som kritiserte avlatshandelen. Avlatsforkynnelsen toppet seg i forbindelse med Allehelgensdag, som skulle feires 31. oktober 1517. I denne forbindelse skrev Luther tesene. Han slo dem trolig ikke opp på kirkedøren slik mange forestiller seg, men sendte dem til noen biskoper og teologer. Det er viktig å understreke at Luther selv tilhørte det som vi dag kjenner som den katolske kirke, og som før reformasjonen ganske enkelt var den eneste kirken i Vest-Europa. Luther ønsket en reform av kirken, ikke en protestbevegelse. Nettopp derfor publiserte han ikke tesene bredt. Men tesene ble likevel trykket og spredt, blant annet av Luthers venn Christoph Scheurl. Tesene spredte seg raskt, siden mange var provosert over avlatshandelen. Innen to uker var de spredt over hele Tyskland, og innen to måneder var de spredt over store deler av Europa. Dermed hadde Luther startet en protestbevegelse som snart skulle komme ut av hans kontroll, og han ble en farlig mann for kirken.

² Tese 36: Enhver kristen som sørger inderlig over sine synder, har full ettergivelse av straff og skyld også uten avlatsbrev.

Kirken reagerte med en omfattende prosess for å få Luther til å trekke tesene tilbake. Prosessen hadde flere møtepunkter enn det som kommer fram i filmen. Allerede i juni 1518, 8 måneder etter at Luther hadde skrevet tesene, ble det åpnet kjettersak mot han i Roma. Egentlig skulle Luther avhøres i Roma, men da kardinalen Cajetan skulle til riksdagen i Augsburg i Tyskland høsten 1518, ble avhøret gjort der. Dette var første gang Luther nektet å tilbakekalle tesene. Konsekvensen ble en sterkere trussel fra kirken, og kraftigere retorikk fra Luthers side. Luther ble mer kritisk til paven og den rådende teologien, og kirkeledelsen truet Luther med eksklusjon fra kirken. Konflikten tilspisset seg. I juni 1520 kom et paveskrift som bannlyste Luther dersom han innen 60 dager ikke trakk tilbake det han hadde skrevet. Bannlysning innebar at man var fredløs. Hvem som helst kunne da drepe Luther eller stjele fra han uten å bli straffet.

Hvordan reagerte Luther på dette? Han brente bannlysningsskriftet i desember 1520. 2. januar 1521 ble han dermed bannlyst. I april 1521 skulle det føres sak mot Luther på den tyske riksdagen i Worms. Luther fikk anledning til å møte opp for å forsvare seg. Her stod han alene mot Europas mektigste menn og institusjoner. Dette var konflikten høydepunkt og førte til det endelige skillet mellom Luther og pavekirken. Etter riksdagen i Worms var Luther i livsfare. Derfor ble han «bortført» av sin allierte fyrste Friedrich III av Sachsen, og han ble gjemt på slottet Wartburg i Eisenach. Her oppholdt han seg det neste året. Han brukte tiden å studere og oversette Bibelen.

På sikt skulle Luthers oppgjør med avlatshandelen ikke bare endre kirkene i Europa og skape mange nye kirkesamfunn. Det skulle også endre katolsk teologi. Rundt 1550 forbød den katolske kirke enhver avlatspraksis hvor avgifter eller andre finansielle transaksjoner var involvert³. I dag er katolikker og lutheranere enige om at avlatshandelen var misbruk av kristen tro. På 1900-tallet har ulike kirkesamfunn jobbet for sterkere samarbeid og mindre fiendskap seg imellom. På reformasjonsdagen 31. oktober i 1999 underskrev Det lutherske verdensforbund og Den katolske kirke en felles forståelse av hvordan mennesket blir rettferdig for Gud ved tro, kjent som «Felleserklæringen om rettferdiggjørelseslæren»⁴. Det ble dermed enighet om et av de sentrale stridsspørsmålene fra reformasjonen.

Se eventuelt filmen om igjen

Filmene er fortettet, og det kan være vanskelig å få med seg alt innholdet når man ser dem for første gang. En repetisjon av filmene her vil kunne gi en fornyet forståelse av dem og et bedre grunnlag for den videre samtalen.

³ <https://no.wikipedia.org/wiki/Avlat>

⁴ Her kan du lese hele erklæringen i norsk oversettelse:

https://kirken.no/globalassets/kirken.no/global/2014/dokumenter/felleserk_rettfgjorelsen_99_091.pdf

Spørsmål til samtale

Sitt i ring. Lederen setter seg ned sammen med deltakerne. Snakk om filmen, for eksempel med utgangspunkt i noen av spørsmålene nedenfor. Det kan være en fordel å la deltakerne snakke sammen i grupper på to eller tre før dere tar opp spørsmålet i plenum.

- Hva likte du ved filmen?
- Hva likte du ikke ved filmen?
- Var det noe som var vanskelig å forstå?
- Hva ville du gjort dersom du var i Luthers situasjon i Worms?
- Kan dere komme på eksempel på mennesker fra nyere tid som har vist ekstraordinært mot og stått opp for noe som de trodde på?

Bilder og avstemning

Vis bilder av mulige forbilder, enten ved utskrift eller på PP-presentasjon. Fortell om disse vanlige menneskene som viste ekstraordinært mot og stod opp for noe som de trodde på. Her følger noen eksempler som kan brukes. Trykk på overskriften for å komme til bildet på nett, og lag på bakgrunn at det din egen presentasjon eller noen utskrifter.

Tanksmannen

Denne mannen stilte seg foran en tanks da myndighetene i Kina slo ned studentopprøret på den himmelske freds plass 5. juni 1989. Han stod opp for å stoppe myndighetenes vold. Han risikerte livet, men tanksen ønsket ikke å kjøre over han. Etter hvert ble han fjernet av to personer. Ingen vet hva som siden hendte med mannen, men det er sannsynlig at han ble drept av det kinesiske militæret. Bildet av mannen ble et av verdens mest kjente.

Maria-Teresa Asplund

Da 300 nynazister marsjerte i den svenske byen Borlänge 1. mai 2016, stilte Maria-Teresa Asplund seg foran dem med hevet knyttet neve. Hun ble raskt fjernet av politiet for at det ikke skulle bli slagsmål mellom henne og demonstrantene. Men bildet av Asplund ble til en nyhetssak over hele verden, og mange lot seg inspirere av motet hun viste.

Maximillian Kolbe

Kolbe var en polsk katolsk prest som satt i konsentrasjonsleiren Auschwitz under 2. verdenskrig. En dag hadde en fange rømt fra leiren. Som hevn for dette beordret kommandanten i konsentrasjonsleiren at 10 tilfeldig utvalgte fanger skulle drepes. En av de utvalgte gråt, fortalte om familien sin og ba om nåde. Da sa Kolbe at han ønsket å bytte plass med mannen. Hans ønske ble innfridd. Dette var første og eneste gang i Auschwitz at noen frivillig ga livet i en annens sted. Kolbe stod opp for andre på en måte som kostet ham livet, og han er i dag en helgen i den katolske kirke.

[Sophie og Hans Scholl](#)

Sophie og Hans Scholl var medlemmer av bevegelsen «Den hvite rose», som var en kristen motstandsbevegelse av studenter i Tyskland under 2. verdenskrig. Begge var lutherske kristne. De trykket pamfletter som de i skjul la ut på universitetet i München. 18. februar 1943 ble de oppdaget av vaktmesteren på universitetet og arrestert, og fire dager senere ble de henrettet. Hans Scholl ble 24 år gammel og Sophie Scholl ble 21 år gammel. De mistet livet fordi de våget å kjempe mot et brutalt regime.

[August Landmesser](#)

13. juni 1936 sjøsatte den tyske marinen et nytt skoleskip. På kaia stod tusenvis av mennesker. Alle gjorde nazihilsen, med unntak av August Landmesser. Ett år tidligere hadde han giftet seg med den jødiske kvinnen Irma Eckler. Ekteskapet deres ble annullert av tyske myndigheter fordi hun var jødisk, og trolig var dette grunnen til at Landmesser ikke gjorde nazihilsen. Eckler døde senere i konsentrasjonsleir, og Landmesser døde i kamp etter å ha blitt tvunget til militærtjeneste. I 1991 ble bildet trykket i den tyske avisen Die Zeit, og i 1996 ble Landmesser gjenkjent. Han stod for en liten, men tydelig, protest mot nazistene.

Stem med føttene

1. *Definer fem steder i rommet som representerer de ulike menneskene. Spør deltakerne: Hvem vil du identifisere deg med? Gå til det hjørnet du kjenner deg mest igjen i.*
2. *Gjør intervju med noen av deltakerne. Hvorfor valgte du denne personen?*
3. *Snakk sammen to og to: Hvilke situasjoner i framtiden i ditt liv kan komme til å ligne på det som den personen opplevde? Hva kan du gjøre i den situasjonen?*

Mer i bibeltekster

Her følger tips til bibeltekster som handler om mot og som kan knyttes til filmen:

- I Markus 8,34-35 snakker Jesus om hva det vil kreve å følge han: «Om noen vil følge etter meg, må han fornekte seg selv og ta sitt kors opp og følge meg.»
- I Apostlenes gjerninger 4,18-20 pålegger jødernes rådsherrer Peter og Johannes å slutte med å forkynne. Men disiplene svarer: «Vi kan ikke la være å tale om det vi har sett og hørt.»

Se filmen

Se filmen om igjen til slutt.

Kopioriginal

Påstand	Enig	Uenig
Manchester United er verdens beste fotballag		
Solo er bedre enn Cola		
De rikeste i Norge bør betale mer skatt enn de gjør nå		
Politikere burde bruke mer penger på tiltak for ungdom		
Det er galt med industriell kjøttproduksjon hvor dyr lider		
Livet er hellig fra eggcelle og sædcelle smelter sammen og fram til døden		
Mennesker med Downs syndrom er like mye verdt som andre mennesker		
Mennesker av ulik hudfarge er like mye verdt		
Jøder er like mye verdt som andre mennesker		
Kvinner og menn er like mye verdt		
Mennesker som ikke er heterofile er like mye verdt som de som er heterofile		

Påstand	Enig	Uenig
Manchester United er verdens beste fotballag		
Solo er bedre enn Cola		
De rikeste i Norge bør betale mer skatt enn de gjør nå		
Politikere burde bruke mer penger på tiltak for ungdom		
Det er galt med industriell kjøttproduksjon hvor dyr lider		
Livet er hellig fra eggcelle og sædcelle smelter sammen og fram til døden		
Mennesker med Downs syndrom er like mye verdt som andre mennesker		
Mennesker av ulik hudfarge er like mye verdt		
Jøder er like mye verdt som andre mennesker		
Kvinner og menn er like mye verdt		
Mennesker som ikke er heterofile er like mye verdt som de som er heterofile		

Påstand	Enig	Uenig
Manchester United er verdens beste fotballag		
Solo er bedre enn Cola		
De rikeste i Norge bør betale mer skatt enn de gjør nå		
Politikere burde bruke mer penger på tiltak for ungdom		
Det er galt med industriell kjøttproduksjon hvor dyr lider		
Livet er hellig fra eggcelle og sædcelle smelter sammen og fram til døden		
Mennesker med Downs syndrom er like mye verdt som andre mennesker		
Mennesker av ulik hudfarge er like mye verdt		
Jøder er like mye verdt som andre mennesker		
Kvinner og menn er like mye verdt		
Mennesker som ikke er heterofile er like mye verdt som de som er heterofile		

FILM 2: SYND TAPPERT!

Tid: Inntil 60 minutter. Bygg opp samlingen med et utvalg av følgende elementer:

- Stem med føttene: 15 min
- Se filmen: 3 min
- Bakgrunn for filmen: 5 min
- Se eventuelt filmen om igjen: 3 min
- Spørsmål til samtale: 10-20 min.
- «Ærlig Facebook»: 10 min.
- Mer i bibeltekster: 5 min.
- Avsluttende tanker: 3 min.
- Se filmen: 3 min.

Rom: Åpen plass på gulvet til å gjennomføre øvelsen «stem med føttene», og plass til å sitte i ring.

Antall deltakere: Best egnet for 5 til 30.

Utstyr:

- Utstyr for visning av film for alle deltakerne.
- Kopi av Facebookstatusark til hver av deltakerne.
- Penn til hver av deltakerne.

Innledning til lederen

Denne samlingen og filmen handler om det kristne menneskesynet og om synd. Dette er store temaer, og i samlingen og filmen er det sterkt forenklet. Det er viktig at samlingen gjøres åpnende og at det kristne menneskesynet ikke presenteres som en trang fasit. Bruk de følgende ressursene som utgangspunkt for en samtale hvor både ungdommenes og dine innvendinger og spørsmål kan komme til uttrykk. [Her kan du lese en kort dansk artikkel om Luthers forståelse av synd og nåde](#) som var et viktig utgangspunkt da manus til filmen ble laget.

Innledning til deltakerne

Hva er sant om mennesket? Er vi gode eller onde - eller noe midt imellom? Lever vi på en måte som er god for andre, eller handler vi på en måte som skader andre? Dette skal vi sammen utforske i denne timen. Det er et krevende tema, fordi det berører hvem hver av oss er. Vi vil jo gjerne være gode, og samtidig vet vi alle at vi ikke alltid er det. Likevel ønsker de færreste av oss å stå fram som slem eller egoistisk. Når vi sammen skal utforske

dette temaet, er det viktig at dette ikke skal være en konkurranse om å fremstå best, eller en sammenligning mellom oss. Denne samlingen handler ikke om å si noe om den enkelte av oss, men om å si noe om oss alle. Den beste veien for å komme dit er samtidig å være ærlig om hvem vi selv er, i tro på at det sier noe om alle.

Stem med føttene

Marker en linje i rommet, hvor den ene enden er «helt enig» og den andre enden er «helt uenig». Les opp én og én påstand. La deltakerne etter hver påstand få stille seg på linjen utfra hvor enig eller uenig de er. Vurder om du skal spørre noen av deltakerne hvorfor de stilte seg nettopp der, og vær samtidig bevisst på at noen kan oppleve det som krevende å si noe om disse påstandene.

1. Jeg har rett til mer enn andre.
2. Jeg prioriterer meg selv foran andre.
3. Jeg føler med mennesker som sulter, som er på flukt eller lever med krig.
4. Jeg er villig til å gå ned i levestandard for at alle i verden skal ha like mye.
5. Jeg er villig til å gå ned i levestandard for å redde klimaet.
6. Jeg hadde vært villig til å gi én prosent av inntekten min til vaksine av fattige barn.
7. Jeg handler bare klær som jeg er sikker på at er produsert av arbeidere med gode rettigheter og lønn.
8. Jeg har medfølelse med mennesker som må jobbe 12 timers arbeidsdager i varme fabrikker for å sy billige klær.
9. Jeg har noen dårlige sider.
10. Jeg skjuler mine dårlige sider når jeg møter andre mennesker.

Til deltakerne etter øvelsen

I mye av det dere svarte, ga dere uttrykk for paradokser: De fleste vil si at de har dårlige sider, og samtidig skjuler vi dem for hverandre. Ganske få vil si at de har rett til mer enn andre, og samtidig prioriterer vi oss selv foran andre. Mange føler med de som har det vanskelig, men få av oss vil være villige til å ha mye mindre penger for at andre skal få mer. I Det nye testamente sier Paulus det slik: «Det gode som jeg vil, gjør jeg ikke, men det onde som jeg ikke vil, det gjør jeg» (Rom 7,19).

Det handler ikke bare om vilje, det handler også om at ting bare går galt. Et lite innfall til å stjele eller lyve, eller til å kjøpe noe som er laget på fabrikker med slavelignende forhold, kan føre til at vi bidrar til at andre mennesker får det vondt. Det er dette kalles «synd» i kristen tro. På gresk, originalspråket til det nye testamente, er ordet «hamartia» brukt. Dette kan oversettes til «å bomme på målet».

Synd i kristen tro handler samtidig ikke om å avgjøre om enkelthandlinger er synd eller ikke, det er noe mer grunnleggende enn det. Til grunn for synd ligger at mennesket har

vendt seg bort fra Gud. Martin Luther snakket om at mennesket er «innkrøket i seg selv», og med et moderne ord kan vi kalle dette «egoisme». Samtidig som synd handler om egoisme, er heller ikke det gale vi gjør alltid villet eller ønsket. Noen ganger roter vi det ganske enkelt til. Den anglikanske forfatteren Francis Spufford beskriver i boka «Unapologetics» synd som «the human propensity to fuck things up». Vi kan oversette det som «den menneskelige tilbøyeligheten til å rote til ting». Denne tilbøyeligheten ligger så dypt i oss at vi ikke kan unngå å ødelegge noe av det som er godt rundt oss.

Kirken snakker ikke lenger mye om synd. Bjørn Stærk skriver i boka «Å sette verden i brann»⁵: «Selv om ordene er borte, har vi beholdt det de beskriver, litt som et fjell i et land hvor man har glemt ordet for fjell. Fjellet er der fortsatt. Men ingen vet hvordan de skal snakke om det lenger, fordi ordet «fjell» høres så gammeldags ut». Stærk mener altså at vi mennesker er veldig klar over at vi forårsaker lidelse hos hverandre, men at vi ikke lenger bruker ordet «synd» om det. Hva tenker du om dette? Det skal vi snakke sammen om om noen minutter. Men først skal vi se hva Martin Luther mente om synd og om hva et menneske er.

Se filmen

(Her følger manus til filmen, i tilfelle du som leder ønsker å sitere fra den eller ta opp elementer av den)

Hva er sant?

Du er perfekt

eller Du er ikke perfekt

Du kan få til alt

eller Du kan ikke få til alt

Du gjør aldri noe galt

eller Du gjør noe galt

Du kan bli bedre enn alle andre

eller Du er uansett like bra som alle andre

Ordene til høyre beskriver et kristent menneskesyn. Noen ganger gjør du noe galt. Noen ganger går det galt uten at du vet hvorfor. Slik er det med alle mennesker. I kristen tro handler dette om synd. Ordet "synd" har samme opprinnelse som ordene "et sund" og "sønderknust". Synd handler om at noe i oss alle er delt, splittet og ødelagt.

Men i kristen tro får ikke synd det siste ordet. Jesu død og oppstandelse peker fram mot at alt som har gått i stykker, skal settes sammen igjen. Derfor sa Martin Luther: "Synd tappert! Men tro og gled deg ennå mer tappert i Kristus, for han er seierrik over synd, død og verden." Du feiler, og du er godtatt slik du er.

⁵ Stærk, Bjørn (2016) Å sette verden i brann. En ateist skriver om Jesus. Oslo: Humanist forlag

Hva er sant? Du er ikke perfekt. Du kan ikke få til alt. Du gjør noe galt. Men du kan alltid starte på nytt. Du kan være deg. Det er nok.

Bakgrunn for filmen

Martin Luther skrev: ”Så lenge vi er her, kan vi ikke unngå å synde”⁶. For Luther er altså synd en uunngåelig del av det å være menneske. Hvordan skal vi så snakke sant om menneskers tilbøyelighet til det gode og det onde? Det kan lett bli til at vi vektlegger det negative eller det positive for sterkt. Snakker vi for sterkt om det negative, kan det føre til at de som tenker lite om seg selv, får det enda verre. Dette har noen mennesker opplevd i møte med kirken. Snakker vi for sterkt om det positive, kan det føre til at de som har et oppblåst selvbilde og aldri ser at de gjør noe galt, får støtte til å fortsette å være blinde for egne feil.

Luther forsøker å finne denne balansen når han skriver: ”Det sømmer seg ikke at du forakter deg selv og fortviler over deg selv, allerminst når du føler deg elendig. Fordi det ikke er rett å fordømme, forbanne eller fortvile over noen som helst synder, så er det heller ikke rett av deg å fordømme og forbanne deg selv, enten du så har syndet mot deg selv eller andre.” Vi skal altså ikke fordømme eller forbanne oss selv, heller ikke når vi har gjort noe galt mot andre. Det betyr ikke at vi skal unngå å gjøre opp for det gale eller å be om tilgivelse, men det betyr at vi ikke skal la vårt eget selvbilde knuses av at vi gjør noe galt. Luther mener at vi ikke skal fordømme oss selv. Videre skriver Luther: ”Likeledes sømmer det seg ikke for deg å rose og rettfærdiggjøre deg selv, eller å vente noe av deg selv, om du nå vil være deg selv eller andre til behag. Det, som sømmer seg for deg er, at du alene roser deg av Herren og har din glede og lyst i hans navn, han som er god i sine helliges øyne” (WA 5, 196 (Forelesning over salmene, 1519-21)). Luther er altså også kritisk til at vi skal føle oss veldig gode når vi har gjort noe for andre. Vi skal ikke skryte av oss selv eller se ned på andre som vi mener at ikke har vært like snille som oss.

Vi skal altså ikke tenke for lite om oss selv, og ikke stort om oss selv på en måte som hever oss over andre. Kristen tro er en øvelse i å finne denne balansen.

Se eventuelt filmen om igjen

Filmen er fortettet, og det kan være vanskelig å få med seg alt innholdet når man ser den for første gang. En repetisjon av filmen her vil kunne gi en fornyet forståelse av den og et bedre grunnlag for den videre samtalen.

⁶ Luther skrev dette i et brev til Melanchton i 1521. <http://www.kristendom.dk/martin-luther-og-reformationen/vi-er-alle-tapre-syndere>

Spørsmål til samtale

Sitt i ring. Lederen setter seg ned sammen med deltakerne. Snakk om filmen, for eksempel med utgangspunkt i noen av spørsmålene nedenfor. Det kan være en fordel å la deltakerne snakke sammen i grupper på to eller tre før dere tar opp spørsmålet i plenum.

- Hva likte du best ved filmen?
- Hva likte du ikke ved filmen?
- Var det noe som var vanskelig å forstå?
- Hva tenker dere om ordet «synd»? Hvordan tenker du ordet kan brukes? Trenger vi det? Snakker det sant om noe?
- Hva vil du beskrive som synd i verden i dag?
- Luther sa: «Synd tappert!» Hva tror dere at han mente med det?

«Ærlig Facebook»

Del ut ark (Se kopioriginal) og penn til hver av deltakerne. Introduser oppgaven:

Hvis du hadde gått inn på Facebook og alle innlegg hadde handlet om andres tanker, ord og handlinger som virket negativt inn på andre, hva tror du hadde stått da? Skriv Facebookinnleggene på arket.

Når deltakerne har skrevet sine statuser, kan de dele dem i grupper på 3 eller 4. Snakk videre i gruppene om: Hva viser denne øvelsen?

Mer i bibeltekster

Her er noen få av bibeltekstene som handler om det gode og det onde i mennesket og som kan være aktuelle å knytte til filmen:

- Les hva Paulus skriver i Romerne 7,14-15 og 19: «Det gode som jeg vil, gjør jeg ikke, men det onde som jeg ikke vil, det gjør jeg.»
- Les Jesu ord i Markus 7,17-23: «Det som går ut fra mennesket, gjør mennesket urent.»
- Les ordene i salme 139,23-24: «Ransak meg, Gud, og kjenn mitt hjerte.»

Avsluttende tanker: «Feiltastisk» - et nyttig ord?

For noen år siden, i 2008, ble verden rammet av en finanskrisen. Banker hadde lånt bort penger til kunder som ikke kunne betale tilbake, og dermed sluttet banker å ha tillit til at de kunne låne av hverandre. Dette førte til børsnedgang, og mange selskaper gikk med underskudd. I etterkant av krisen kunne derfor ikke selskapene late som om de alltid gjorde alt riktig. De hadde jo ikke klart å forutse nedturen som skulle komme. For å få tillit

hos samarbeidspartnere måtte selskapene i stedet være ærlige om egne feil. På engelsk skapte dette ordet «flawsome», satt sammen av «flaw» (feil) og «awesome» (fantastisk). «Flawsome» kan oversettes til «feiltastisk», en kombinasjon av ordene «feil» og «fantastisk». Å være feiltastisk betyr å kombinere ærlighet rundt sine feil med en villighet til å bli holdt ansvarlig, og en visshet om at man uansett er like verdifull. Det er som å si: «Ja, jeg gjør feil, jeg benekter det ikke og jeg kan samtidig være god». Det handler om å være feilbarlig og menneskelig, ikke om å late som om man er perfekt. Hva skal til for å være så ærlig? Martin Luther sa: «Mennesket er samtidig synder og rettferdig». Vi gjør det gale, og vi er samtidig godtatt av Gud. For Luther var nåden et utgangspunkt for å snakke sant og åpent om egne feil. Når du og jeg er mottatt av Gud, er det ikke lenger så farlig å snakke om feil og tabber. Når vi har fått det viktigste, frelsen, står det ikke lenger så mye på spill. Kanskje er det mulig for oss å tenke det samme: «Jeg er godtatt uansett. Da kan jeg også være ærlig om feilene mine.»

Se filmen

Se filmen om igjen til slutt.

Kopioriginal

 Navn Navnesen 21. oktober ·

 Lik dette Kommenter

 Navn Navnesen 21. oktober ·

 Lik dette Kommenter

 Navn Navnesen 21. oktober ·

 Lik dette Kommenter

 Navn Navnesen 21. oktober ·

 Lik dette Kommenter

 Navn Navnesen 21. oktober ·

 Lik dette Kommenter

FILM 3: PENGEBRUK

Tid: Inntil 55 minutter. Bygg opp samlingen med et utvalg av følgende elementer:

- Pengene mine: 5 min.
- Pengene våre: 5 min.
- Se filmen: 3 min.
- Bakgrunn for filmen: 5 min.
- Se eventuelt filmen om igjen: 3 min.
- Spørsmål til samtale: 10-20 min.
- Mer i bibeltekster: 5 min.
- Avsluttende tanker: 5 min.
- Se filmen: 3 min.

Rom: Mulighet for gruppearbeid og for å sitte i ring.

Antall deltakere: Best egnet for 5 til 30.

Utstyr:

- Utstyr for visning av film for alle deltakerne.
- Kopier av 12 «1000-lapper» og 12 «millionlapper» til hver av deltakerne.
- Kopi av «fordelingsskjema» til hver av deltakerne.

Innledning til lederen

Denne samlingen utfordrer deltakerne på pengebruk. Behandlingen av dette temaet må, som alltid ved formidling, gjøres med en kontekstuell bevissthet. Det fordrer en annen samtale når flertallet av ungdommene kommer fra lavere middelklasse sammenlignet med når de kommer fra overklassen. Samtalen må bli annerledes om én i gruppa har mye mer eller mye mindre enn de andre, sammenlignet med om alle deltakerne kommer fra familier med noenlunde lik økonomi. Målet med samtalen er ikke å skape et skille i gruppa, hvor noen har muligheter til å dele og dermed må gjøre det, og andre ikke har mulighet til å dele og dermed blir stigmatisert. Målet er at alle utfordres til å tenke over eget pengebruk, fellesskapets pengebruk og kirkenes pengebruk.

Innledning til deltakerne

Hvor mye penger trenger du for å bli lykkelig? Og hvis du vinner penger i et lotteri, hvor mye er du villig til å gi bort? Er du villig til å dele av det du eier for at andre skal overleve eller få medisinsk behandling? Disse spørsmålene skal vi jobbe med i denne timen. Vi kan

ha litt forskjellig utgangspunkt for denne samtalen. Noen har begge foreldre i jobber som gir høy lønn. Andre har foreldre som ikke er i jobb. Denne samlingen handler ikke om hvor mye penger du og jeg har, men om i hvilken grad vi søker penger i livet vårt og tror at det er det som vil gjøre oss lykkelige.

Pengene mine

På egen hånd:

1. Del ut «fordelingsskjema» og 12 «1000-lapper» til hver deltaker. Oppgaven deres er som følger: Du vinner 12.000 kr i et lotteri. Hvor mye vil du gi til miljøvern? Hvor mye vil du gi til fattige? Hvor mye vil du gi til familie og venner? Hvor mye vil du beholde selv?
2. Del ut 12 «millionlapper» til hver deltaker. Oppgaven er nå som følger: Du vinner 12 millioner kr i et lotteri. Hvor mye vil du gi til miljøvern? Hvor mye vil du gi til fattige? Hvor mye vil du gi til familie og venner? Hvor mye vil du beholde selv?

Tenk over:

- Ga du en større eller mindre andel når du fikk mer penger?
- Forskning viser at den som har mer penger, blir mer opptatt av egne behov og interesser⁷. Penger svekker altså empatien og dermed også drivkraften for å stille opp for andre. Hvordan stemte dette for deg?

Pengene våre

Be deltakerne ta med «millionlappene» sine og samle seg i grupper på tre, fire eller fem. Gi dem følgende oppgave:

Til sammen har dere nå 36, 48 eller 60 millioner kr, alt etter hvor mange dere er i gruppa. Fordel pengene på de samme formålene som tidligere. Hvor mye vil dere gi til dere selv? Hvor mye vil dere gi til fattige, til venner og familie og til miljøvern?

Snakk om følgende i gruppa etter at dere har fordelt pengene:

- Forskning viser at mennesker gir mer til veldedighet når andre ser på⁸. Stemte dette for dere?
- Hvem sammenligner dere dere med når dere tenker over om dere har mye eller lite penger?

⁷ Sosialpsykologen Paul Piff har funnet dette. <http://www.bbc.com/news/magazine-31761576>

⁸ <http://forskning.no/miljoovervakning-miljoovern-forbruk-penger-psykologi/2016/01/stirrende-oyne-far-oss-til-gi-mer-penger>

- Forskere har funnet at sammenligning med dem vi har rundt oss kan avgjøre om vi er lykkelige eller ikke⁹. Dersom mennesker rundt oss for eksempel har 100 kr, vil vi sannsynligvis være veldig fornøyd med å ha 200 kr. Men dersom mennesker rundt oss har 1000 kr, ville vi bli veldig misfornøyde med den samme 200-lappen. Har du opplevd at dette stemmer eller ikke stemmer?
- Forskning viser også at mer penger gir mer lykke fram til et visst nivå, som i Norge er noe over gjennomsnittlig inntekt. Om du tjener lite i Norge, blir du altså lykkeligere av høyere lønn. Men er du rik, fører ikke mer penger til mer lykke. Har du opplevd at dette stemmer eller ikke stemmer?

Se filmen

Vi har nå arbeidet litt med hvordan vi prioriterer penger på oss selv og andre. Vi skal nå se en kort film som utfordrer oss på egen pengebruk.

(Her følger manus til filmen, i tilfelle du som leder ønsker å sitere fra den eller ta opp elementer av den)

Hva skal kirken bruke penger på?

Gjennom historien har kirken brukt millioner på kirkebygg, gullkors og bispekåper. Martin Luther protesterte mot dette. Han sa: "Det er bedre å gi sin neste noen penger, enn å bygge en forgyldt kirke. Det første er påbudt av Gud, det andre ikke."

Hva skal mennesker bruke penger på?

I middelalderen dro mange mennesker på pilegrimsvandring til Roma eller til Santiago i Spania. Pilegrimsvandring var dyrt og farlig. Luther satte dette opp mot nestekjærlighet. Han sa: "Hva i helvete skal jeg etter i Santiago, skal jeg lete etter min neste i Roma? Min neste har jeg hos meg og rundt meg her hvor jeg lever: Kone, barn og fattige folk!"

Hva skal du bruke penger på?

Kirker over hele verden styrer fortsatt over mye penger. Mennesker i Norge i dag bruker millioner på alt fra dyre reiser til mengder av klær, fester, teknologi og underholdning. Strever vi etter å bli gode nok? Luther utfordrer alle. Til kirkene sier han: Gi pengene til de fattige. Til alle sier han: Du er god nok som du er. Bruk heller pengene og kreftene dine på å hjelpe andre.

⁹ Samfunnsforskeren Ottar Hellevik sier: - De som føler at de klarer seg godt på lønna si har en tendens til å være mer lykkelig enn dem som ikke gjør det. Og dette er temmelig uavhengig av inntekt. Det viktigste ser ut til å være hvor rik man er i forhold til menneskene man sammenligner seg med. <http://forskning.no/forbruk-penger-stub/2008/02/penger-gjør-oss-ikke-lykkelige>

Bakgrunn for filmen

Brukes kun dersom du som leder anser det sannsynlig som at deltakerne vil ha noen interesse for det.

Den konkrete bakgrunnen for avlatshandelen var behovet for å finansiere byggingen av Peterskirken i Roma. I 1506 fikk pave Julius II revet den gamle kirken fra år 326 og startet byggingen av dagens kirke, som fortsatt er en av verdens største kirkebygninger. Arbeidet ble ledet av blant annet de kjente kunstnerne Michelangelo og Rafael. Pave Julius II ga tillatelse til å selge avlatsbrev for å få bygget kirken¹⁰. Blant avlatshandlerne var Johann Tetzel, som fra 1506 til 1519 prekte avlatshandel i en rekke tyske byer, og som er kjent for sitatet «Straks pengene i kisten klinger, sjelen ut av skjærsilden springer». Flere av Luthers 95 teser henviser til at avlatspenger går til bygging av Peterskirken. Vi ser det i tese 50: «Man må opplyse de kristne om at hvis paven kjente til avlatshandlernes pengeutpressing, ville han heller se Peterskirken brent enn bygd av hans fårs hud, kjøtt og ben». Og vi ser det i tese 86: «Hvorfor bygger ikke paven, som er rikere enn den rikeste Crassus, St. Peters kirke med sine egne penger i stedet for å ta pengene fra de fattige troende?»

Bruk av enorme pengesummer på kirkebygg og utsmykninger står i motsetning til både fattigdomsidealet som har vært sentralt i mye av den katolske kirkes historie og det generelle kristne idealet om å gi til de fattige. I luthersk teologi er det å hjelpe andre en sentral del av kristen «gudstjeneste». Luther sa, som vi så i filmen, at hjelp til fattige var langt viktigere enn for eksempel å bygge kirker eller å dra på pilegrimsvandring¹¹. Framfor at vi skal bruke penger på å praktisere tro, enten det handler om stedet vi bor på eller reiser til andre steder, ville altså Luther at vi skulle gi bort pengene.

Også i Luthers 95 teser kommer dette tydelig fram. I tese 42 skrev Luther: «Man må opplyse de kristne om at det ikke er pavens mening at kjøp av avlat kan sammenlignes med barmhjertighetsgjerninger». Luther påpeker her hvordan mennesker på starten av 1500-tallet kunne komme til å kjøpe avlat og gi penger til kirken, framfor å gi til andre viktigere formål. Dette var ifølge Luther et helt galt valg. Dette skrev Luther om i flere av tesene. I tese 43 skrev han: «Man må opplyse de kristne om at den som gir til de fattige eller låner til de nødlidende, handler riktigere enn den som kjøper avlat». I tese 45: «Man må opplyse de kristne om at den som ser en nødlidende og kjøper avlat uten å hjelpe ham, han oppnår ikke pavens avlat, men Guds vrede». Også andre sitater fra Luther vektlegger hjelp til fattige.

Med dette tydelige lutherske idealet, hvor mye penger skal lutherske kirker i dag bruke på utsmykning og prakt? I 2013 ble det offentlig debatt om prioriteringen av kåpær til

¹⁰ https://no.wikipedia.org/wiki/Johann_Tetzel

¹¹ Det nevnte sitatet om å gi penger til sin neste framfor å bygge en kirke, er hentet fra en preken i 1522. Sitatet om å hjelpe sin neste der man er framfor å dra på pilegrimsvandring, er fra en preken holdt i 1533 eller 1534.

biskopene i Norge. Geir Hellemo sa i den debatten: «Hvis kirken skal ha troverdighet når den anbefaler en livsstil preget av enkelhet, måtehold og solidaritet med de fattige, må man ta et oppgjør med den prangende tradisjonen»¹². Når Den norske kirke fra 1. januar 2017 blir selvstendig fra staten og i større grad styrer over egne midler, vil også dette føre til en debatt om pengebruk.

Se eventuelt filmen om igjen

Filmen er fortettet, og det kan være vanskelig å få med seg alt innholdet når man ser den for første gang. En repetisjon av filmen her vil kunne gi en fornyet forståelse av den og et bedre grunnlag for den videre samtalen.

Spørsmål til samtale

Sitt i ring. Lederen setter seg ned sammen med deltakerne. Snakk om filmen, for eksempel med utgangspunkt i noen av spørsmålene nedenfor. Det kan være en fordel å la deltakerne snakke sammen i grupper på to eller tre før dere tar opp spørsmålet i plenum.

- Hva likte du best ved filmen?
- Hva likte du ikke ved filmen?
- Var det noe som var vanskelig å forstå?
- Filmen spør om vi bruker penger på oss selv fordi vi strever etter å være god nok. Hva tenker du om dette?
- I hvilken grad opplever du at kirken følger Luthers ord?
- Hvis dere skulle følge Luthers råd i familien deres, hva ville det bety?
- Hvis menigheten skulle følge Luthers råd, hva ville det bety?
- Hvis Norge som land skulle følge Luthers råd, hva ville det bety?

Mer i bibeltekster

Her følger tips til noen av mange bibeltekster som handler om pengebruk og som kan knyttes til filmen:

- Les Jesu ord i Matteus 6,19-21: «Dere skal ikke samle skatter på jorden.»
- Les Jesu ord i Matteus 6,24: «Ingen kan tjene to herrer.»
- Les Jesu advarsel til mengden i Lukas 12,15: «Ta dere i vare for all slags grådighet!»
- Les Jesu råd til disiplene i Lukas 12,33: «Selg det dere eier, og gi gaver til de fattige.»
- Les om Jesu møte med den rike unge mannen i Lukas 18,18-27: «Selg alt du eier, og del ut til de fattige.»

¹² <http://www.agderposten.no/kjop-tilgang?ald=1.429482>

Avsluttende tanker: Lykke og penger

La alle deltakerne tenke over i ett minutt: Som voksen, hvor mye penger tenker du at du trenger å tjene for å være lykkelig? Gi eventuelt alternativene:

- Litt under gjennomsnittslønnen i Norge.
- Gjennomsnittslønnen i Norge.
- Litt over gjennomsnittslønnen i Norge.
- Minst det dobbelte av gjennomsnittslønnen i Norge.

Forskning på lykke i ulike land i verden har de siste 50 årene vist blant annet dette:

- I de rike landene har innbyggerne fått stadig høyere inntekt, men de har likevel ikke fått høyere lykke eller blitt mer tilfreds. De rike landene i verden har derimot mer depresjon, mer alkoholisme og kriminalitet nå enn for 50 år siden.
- Mennesker blir mer lykkelige av å få mer penger, men kun fram til de tjener litt mer enn gjennomsnittet. De som har millioninntekt i Norge blir altså ikke lykkeligere av å vinne i lotto.
- I de fattige landene, hvor ekstra inntekt og velstand ville gi store utslag i lykke og tilfredshet, forblir inntektene svært lave.
- Dersom du har 100 kroner som du ønsker å bruke til å skape mest mulig lykke i verden, er altså den mest effektive bruken av pengene å sørge for at de kommer mennesker i fattige land til gode, enten ved å kjøpe Fair Trade-varer, investere i et selskap som skaper jobber med gode rettigheter i et fattig land eller gi pengene til en organisasjon som jobber med bistand og utvikling.
- Forskning viser at folk som bruker penger på gaver til andre og veldedighet, er gladere enn de som bare bruker penger på seg selv¹³. Annen lykkeforskning fant at mennesker ofte sier og viser ved sine handlinger at de blir lykkeligere ved å bruke på seg selv, men at dette ikke stemmer med den indre opplevelsen¹⁴.

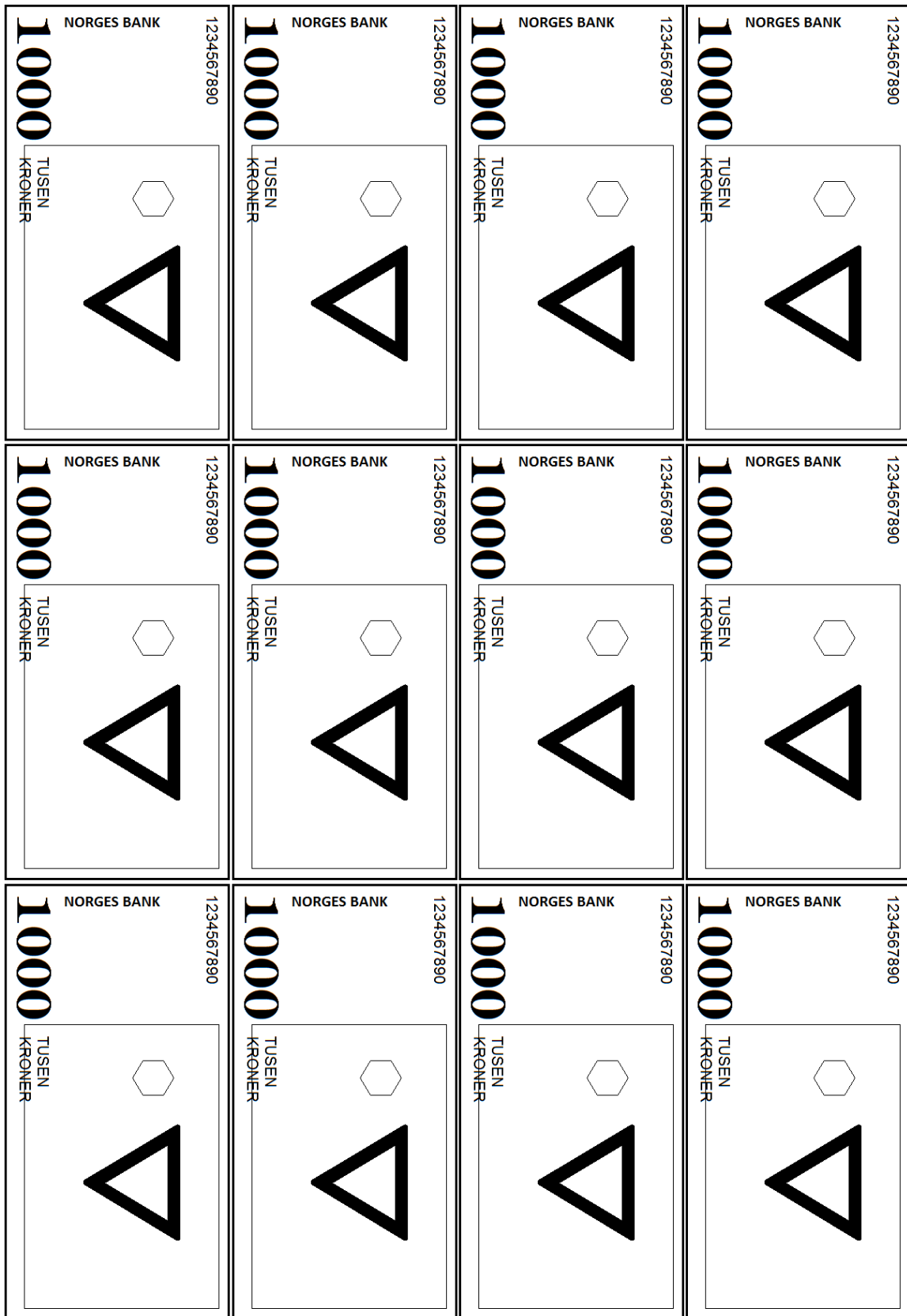
Se filmen

Se filmen om igjen til slutt.

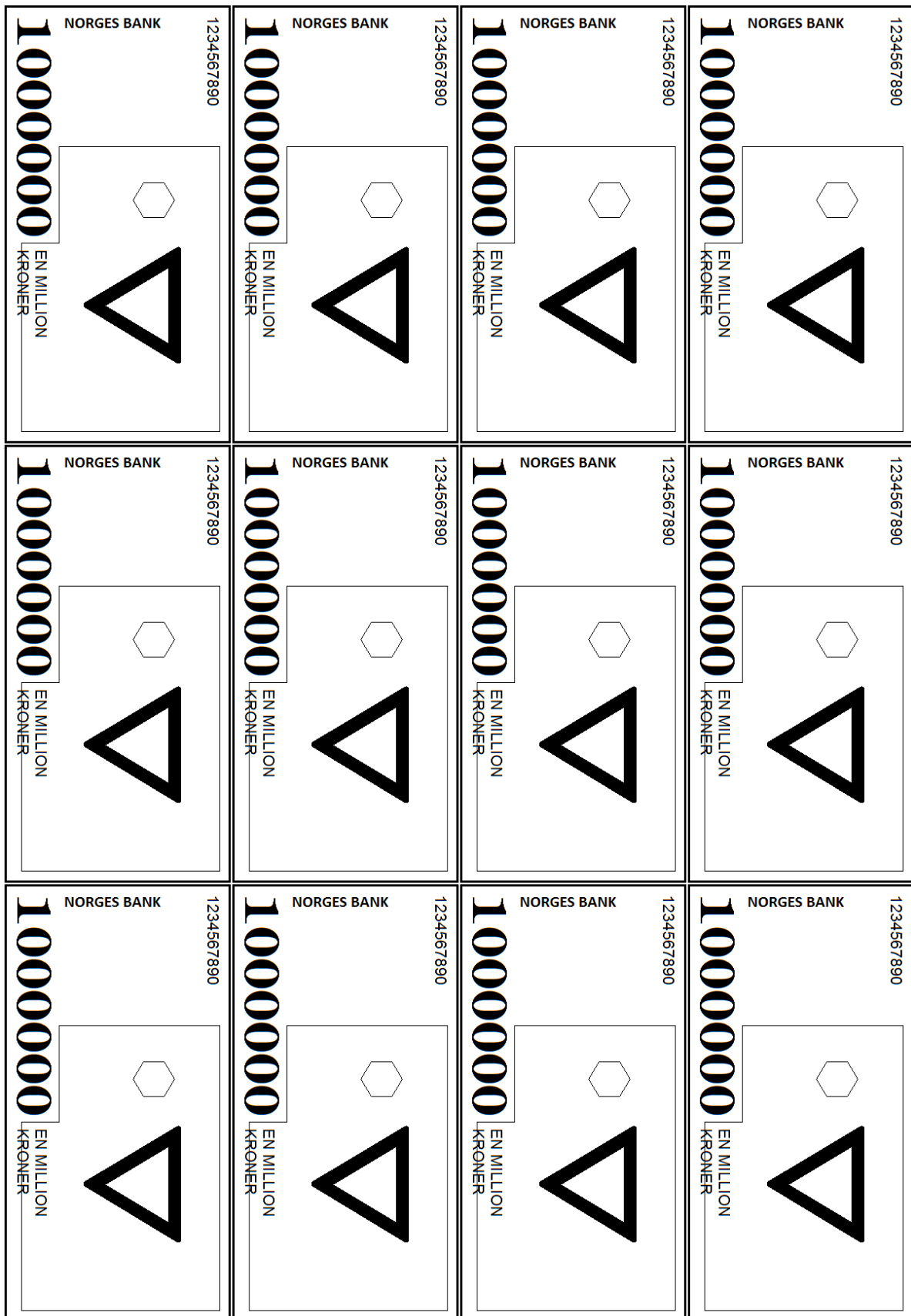
¹³ <http://www.aftenposten.no/okonomi/Penger-kan-gjore-deg-lykkelig-179429b.html>

¹⁴ <http://www.dagen.no/dagensdebatt/kristenliv/i-fokus/Penger-og-lykke-402485>

Kopioriginal

Kopioriginal

Kopioriginal

BEKJEMPE
FATTIGDOM

MEG SELV

MILJØ- OG
KLIMATILTAK

FAMILIE OG
VENNER

FILM 4: BOT OG NÅDE

Tid: Inntil 55 minutter. Bygg opp samlingen med et utvalg av følgende elementer:

- Stem med føttene: 10 min.
- Se filmen: 3 min.
- Bakgrunn for filmen: 5 min.
- Se eventuelt filmen om igjen: 3 min.
- Spørsmål til samtale: 10-20 min.
- Mer i bibeltekster: 5 min.
- Avsluttende tanker: 5 min.
- Se filmen: 3 min.

Rom: Åpen plass på gulvet for å gjennomføre øvelsen «stem med føttene», og plass til å sitte i ring.

Antall deltakere: Best egnet for 5 til 30.

Utstyr:

- Utstyr for visning av film for alle deltakerne.

Innledning til lederen

Luthers forståelse av boten var et sentralt utgangspunkt for kritikken som førte til reformasjonen. I dette samtaleopplegget vil deltakerne få kjenne på eget behov for både å gjøre opp for det gale de gjør og at andre skal gjøre opp overfor dem. Sannsynligvis vil de både bli bevisste på det alminnelige ønsket om ikke å stå til rette for egen feil og den gode opplevelsen av å faktisk få gjort opp.

Innledning til deltakerne

Hvordan reparerer du det du har ødelagt? Når du ødelegger forholdet til en venn, et søsken eller en kjæreste, hvordan gjør du det godt igjen? Og hvordan lar du andre gjøre opp for det gale de har gjort mot deg? Det skal vi sammen utforske i denne timen.

Stem med føttene

Bildet

Du har tabbet deg ut. Du tok et bilde av kjæresten din på stranda, og du syntes det ble så fint. Så du delte det med vennene dine, og nå sender de det rundt. Kjæresten din blir sint

og sier at du skulle spurt før du delte bildet med andre. Hva gjør du? Velg blant fire posisjoner i rommet:

1. Jeg kjøper en gave og et kort.
2. Jeg gir kjæresten min 100 kr for å gjøre opp for det gale.
3. Jeg ber om tilgivelse uten å gjøre en gave eller tjeneste.
4. Jeg gjør en tjeneste for kjæresten min, som å reparere eller vaske noe.

Gjør et lite intervju med deltakere i de ulike posisjonene: Hvorfor valgte du nettopp dette?

Mobilen

Du har noen ertekroker i klassen din. En dag tar de mobilen din og kaster den til hverandre mens du fortvilt prøver å få den tilbake. En av dem klarer ikke å ta imot, og mobilen faller i gulvet. Glasset knuser. Hva gjør du? Velg blant fire posisjoner i rommet:

1. Jeg krever en sum penger i erstatning.
2. Jeg tilgir dem uten at de trenger å gjøre opp for seg.
3. Jeg krever at de gjør en tjeneste for meg.
4. Jeg går til rektor og krever at de straffes.

Gjør et lite intervju med deltakere i de ulike posisjonene: Hvorfor valgte du nettopp dette?

Bilen

Du skal hente sykkelen din som står i garasjen. Når du skal ta den ut, velter den mot bilen til familien og det blir noen tydelige riper i lakken. Hva gjør du?

1. Jeg sier det til en av foreldrene mine med en gang og tilbyr meg å betale for skaden.
2. Jeg later som ingenting, håper at jeg glemmer det og at ingen legger merke til det.
3. Jeg gjør en tjeneste (vasker huset, klipper plenen eller lignende) før jeg innrømmer det, og håper slik at jeg ikke får noen straff.
4. Jeg ber om tilgivelse og om at jeg skal slippe å betale for skaden.

Gjør et lite intervju med deltakere i de ulike posisjonene: Hvorfor valgte du nettopp dette?

Festen

Du er på fest hos en venn av deg. På festen er det mange du ikke kjenner. I det du skal gå, kommer en gutt du aldri har møtt før og slår til deg. Du må på legevakten for å sy to sting i ansiktet. Saken anmeldes og sendes videre til mekling i konfliktrådet. Noen uker senere møter du gutten der. Han forteller at han hadde drukket mye, at han ikke husker noe og at han gjerne vil gjøre opp for seg. Hva gjør du? Velg blant fire posisjoner i rommet:

1. Jeg krever en sum penger i erstatning.

2. Jeg tilgir han uten at han trenger å gjøre opp for seg.
3. Jeg krever at han gjør en tjeneste for meg.
4. Jeg avviser behandling i konfliktrådet og ber om at saken behandles i rettssystemet.

Gjør et lite intervju med deltakere i de ulike posisjonene: Hvorfor valgte du nettopp dette?

Se filmen

Vi har nå sett på situasjoner hvor den som har gjort noe galt kan gjøre noe for å rette det opp. Vi skal nå se en kort film om hva man tenkte om dette i Middelalderen og hva reformatoren Martin Luther tenkte om det.

(Her følger manus til filmen, i tilfelle du som leder ønsker å sitere fra den eller ta opp elementer av den)

Hva skjer om du sniker på trikken? Du får bot. Du betaler. Du har gjort opp.

Hva skjer om du raner en bank? Du må i fengsel. Du kommer ut. Du har gjort opp.

I Middelalderen skrev kirken ut bøter og straffer på vegne av Gud. Boten var tenkt å gjøre opp for konsekvensene av det gale mennesker gjorde. Mennesker stjal, slåss og var utro. Bøtene kunne være å dra på pilegrimsvandring til Roma eller Nidarosdomen, be Fader Vår, gå i kloster eller kjøpe avlatsbrev. Dette ble kalt å "gjøre bot".

Martin Luther mente dette lignet salg av frelse. I den første av sine 95 teser skrev han: "Da Jesus sa: "Gjør bot", ville han at hele den kristnes liv skulle være en bot." Bot for Luther var ikke enkelthandlinger eller bønner som kunne telles. Livet skulle ikke handle om å gjøre opp for Gud. I stedet skulle hele livet handle om å hjelpe andre mennesker.

Hva skjer om du sniker på trikken? Du får bot. Du betaler. Du har gjort opp. Men Luther sa: Overfor Gud hjelper ikke boten. Ingenting av det du gjør, kan frelse deg. Frelsen er en gave fra Gud. Det er dette som er nåde. Derfor ble Luthers viktigste slagord: Nåden alene.

Bakgrunn for filmen

Brukes kun dersom du som leder anser det sannsynlig som at deltakerne vil ha noen interesse for det.

I starten av reformasjonen var det mest sentrale spørsmålet for Luther: Hvordan kan jeg finne en nådig Gud? Katolsk kristendom lærte at straffen for synder kunne gjøres opp med botshandlinger. Luther gjorde alt han kunne for å gjøre opp for det gale han hadde gjort.

Han fastet, ba, gikk på pilegrimsvandring og feiret gudstjenester. Likevel følte ikke Luther seg godtatt av Gud. I 1522 skriver Luther kritisk om dette: «Om du spør hva du skal gjøre for å behage Gud og for å bli salig, får du til svar: Du må bygge kirke, støpe kirkeklokker, holde messe, vigilie, lage kalk, monstrans, bilder, messeklær, brenne lys, be så og så mye, faste, bli munk eller prest, vandre til Roma eller Santiago»¹⁵.

I den såkalte «tårnoplevelsen», som trolig skjedde i 1518 eller 1519, gjenoppdaget Luther Guds nåde¹⁶. Dette skjedde gjennom studier av Paulus' brev til Romerne, kapittel 1, vers 17. Her står det: «For i det (evangeliet) åpenbares Guds rettferdighet av tro til tro, slik det står skrevet: Den rettferdige skal leve ved tro». Luther hadde tidligere tolket dette verste som å handle om at Gud var en rettferdig dommer. Nå oppdaget han at verset kunne handle om at Gud regnet den troende som rettferdig, uavhengig av hva den troende hadde gjort.

Med utgangspunkt i dette verset kunne ikke kristen tro handle om å streve for selv å bli rettferdig for Gud, slik Luther tidligere hadde opplevd det. I stedet måtte det handle om å ta imot den rettferdighet som Gud gir. Dermed mistet de katolske botshhandlingene sin rolle i luthersk teologi. Luther tok avstand fra alt som handlet om å gjøre seg god nok eller gjøre opp for Gud. Dette er tydeligst uttrykt i et Luther-sitat fra hans Store Galaterbrevskommentar: «Kristus alene gjør meg rettferdig på tross av mine onde gjerninger og uten mine gode gjerninger»¹⁷. Luther skrev også: «Ingen gjerning kan gjøre mennesket annerledes enn det er, bare troen kan og gjør det»¹⁸, og «Det er ikke den som gjør mye, som er rettferdig, men den som uten gjerninger tror mye på Kristus»¹⁹. I luthersk kristendom blir altså mennesket god nok for Gud bare ved Guds nåde, og handlinger har ingen betydning for frelsen.

I 1999 underskrev representanter for den lutherske og den romersk-katolske kirke en felleserklæring om rettferdiggjørelseslæren – altså om hvordan mennesket blir godtatt av Gud. Her sies det blant annet: «Ene og alene av nåde og ved troen på Kristi frelsesverk og ikke på grunn av noen fortjeneste i oss selv blir vi godtatt av Gud og mottar Den hellige ånd som fornyer hjertene, kaller og setter oss i stand til å gjøre gode gjerninger».

¹⁵ Jensen, Roger (2015) Pilegrim. Lengsel, vandring, tenkning – før og nå, s 145. Oslo: Novum.

¹⁶ Luther fortalte om tårnoplevelsen i forordet til den latinske utgaven av Luthers skrifter som kom i 1545. Dateringen er omdiskutert.

¹⁷ WA 40 II, 20 (Store Galaterbrevs-kommentar, 1531/35) Martin Luther. Skrifter i udvalg 4, 1984, s. 229.

¹⁸ WA 32, 100 (Preken 1539).

¹⁹ WA 1, 364 (Heidelbergtesene, 1518).

Se eventuelt filmen om igjen

Filmen er fortettet, og det kan være vanskelig å få med seg alt innholdet når man ser den for første gang. En repetisjon av filmen her vil kunne gi en fornyet forståelse av den og et bedre grunnlag for den videre samtalen.

Spørsmål til samtale

Sitt i ring. Lederen setter seg ned sammen med deltakerne. Snakk om filmen, for eksempel med utgangspunkt i noen av spørsmålene nedenfor. Det kan være en fordel å la deltakerne snakke sammen i grupper på to eller tre før dere tar opp spørsmålet i plenum.

- Hva likte du best ved filmen?
- Hva likte du ikke ved filmen?
- Var det noe som var vanskelig å forstå?
- Hva kan være godt ved å måtte gjøre opp for seg når man har gjort noe galt?
- Hva kan være problematisk ved å måtte gjøre opp for seg når man har gjort noe galt?
- Martin Luther sa i sin første tese at hele den kristnes liv skal være en bot. Har du noen tanker om hva dette ville innebære helt konkret?

Mer i bibeltekster

Disse bibeltekstene handler om nåde og kan knyttes til filmen:

- Les hva Paulus skriver om nåden i Romerne 3,21-24: «Guds rettferdighet gis ved troen på Jesus Kristus til alle som tror».
- Les hva Paulus skriver om nåden i Efeserne 2,1-10: «For av nåde er dere frelst».
- Les fortellingen om sønnen som kom hjem i Lukas 15,11-24.
- Les lignelsen om den ubarmhjertige tjeneren i Matteus 18,23-33.
- Les hva Paulus skriver om Guds rettferdighet, som lå til grunn for Martin Luthers tårnoplevelse, i Romerne 1,16-17.

Avsluttende tanker: Nåde

Forfatteren Karl Ove Knausgård skriver at nåden er det motsatte av det sosiale²⁰. Når vi mennesker er sammen, deler vi inn og rangerer. I vennegjengen, på skolen, i idrettslaget og i byen er mennesker rangert. Prestasjoner, utseende, kjønn, hudfarge, klasse og personlighet setter mennesker over og under hverandre. Vi kan knapt være sammen med andre mennesker før denne rangeringen trer inn.

²⁰ Knausgård, Karl Ove (2013) Sjelens Amerika, s 263. Oslo: Oktober

Men nåden opphever forskjeller og gjør alle like. Det er vakkert, og det er brutalt. For hvordan oppleves det å være likt rangert med en terrorist? Likt rangert med en hore? Likt med en milliardær som snyter på skatten? De færreste av oss ønsker denne rangeringen, for vi er vant til å tenke «jeg er i hvert fall ikke så ond eller stygg som de der borte». Men nåden rangerer altså likt. Så «urettferdig» er nåden; det at Gud slik Luther leste i romerbrevet gjør mennesket rettferdig ved tro.

Dette kommer kanskje aller tydeligst fram i ritualer i kirka. Når barn bæres til dåp og når menigheten går fram til nattverd, får alle det samme. Rituallet, vannet, brødet og vinen er den samme. Alle får like mye. Ved bryllup og konfirmasjon er ritualene pakket inn i dyre fester og gaver, men i seg selv er de som skjer i kirka også her det samme for alle. Men aller tydeligst blir likebehandlingen ved begravelsen. Her ser venner og familie tilbake på et helt liv. De sitter i kirkebenken og vet sitt. Mannen i kista kan ha vært en voldelig. Kvinnen i kista kan ha vært en psykopat. Men i begravelsen møtes og omtales alle med en form for forståelse og sympati. Døden opphever rangeringen av mennesker.

På bakgrunn av det vi har vært innom denne samlingen, hva kan være eksempler på nåde i skolegården? Hva kan være nåde i familien? Hva kan være nåde på fotballtreningen?

Se filmen

Se filmen om igjen til slutt.

